

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Mathias Eriksson

Rättskraft, resning och EU

Unionsrättens krav på omprövning

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Jacob Öberg

Termin: VT 2020

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte och frågeställning	8
1.3 Metod och material	9
1.4 Avgränsning	11
1.5 Disposition	12
2 UNIONSRÄTTSLIGA UTGÅNGSPUNKTER	13
2.1 Nationell processuell autonomi	13
2.2 Likvärdighetsprincipen	14
2.3 Effektivitetsprincipen	14
3 UNIONSRÄTTENS FÖRHÅLLANDE TILL RÄTTSKRAFT OCH RESNING	17
3.1 Unionsrätten och rättskraft	17
3.1.1 Köbler	17
3.1.2 Lucchini	18
3.1.3 Fallimento Olimpiclub	19
3.1.4 Avvägning mellan effektivitet och rättskraft	21
3.2 Unionsrätten och nationella möjligheter till omprövning	22
3.3 En unionsgrundad resningsrätt?	24
3.4 Mål Ö 5731-18 och uppenbart lagstridig rättstillämpning	26
4 ANALYS	29
4.1 Unionsrättens krav	29
4.2 Förhållandet till mål Ö 5731-18	31

4.2.1	Ett i målet inhämtat förhandsavgörande från EU-domstolen	31
4.2.2	Tidigare avgöranden från EU-domstolen	31
4.2.3	Senare avgöranden från EU-domstolen	32
4.3	Avslutande kommentarer	33
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	35
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	36

Summary

The purpose of this paper is to examine how far-reaching demands EU law places on national courts to reconsider decisions having the authority of *res judicata* to remedy a judgment incompatible with EU law. Furthermore, the purpose is also to examine how the Swedish supreme court's judgment in case Ö 5731-18 aligns with the demands of EU law. To answer the raised questions, the paper uses the methodology of EU law.

In the absence of EU legislation, it is for each member state to lay down its own procedural rules. This constitutes the principle of national procedural autonomy. The procedural rules governing rights of EU law must not be any less favourable than those governing similar national actions (principle of equivalence), nor render it impossible or excessively difficult to exercise the rights conferred upon individuals by EU law (principle of effectiveness).

The European Court of Justice (ECJ) maintains the importance of *res judicata* to ensure the stability of the legal order. Consequently, EU law does not require national courts to disapply national rules which confirm the finality of judgments. However, the ECJ has in its rulings in *Lucchini* and *Fallimento Olimpiclub* stated that union law under the certain circumstances precludes the application of national rules on *res judicata*. The circumstances held such extensive obstacles to the effectiveness of EU law that the interest of finality could not be justified. In the absence of certain circumstances, there needs to be applicable national procedural rules on retrial to render the situation compatible with EU law. If that possibility exists, it must prevail under the principles of equivalence and effectiveness.

The Swedish supreme court's decision restrained the possibility of retrial to cases where national courts have manifestly diverged from the ECJ's interpretation in a preliminary ruling connected to the case. In its judgment the supreme court emphasized the national procedural autonomy and was

otherwise quiet about additional obligations under EU law. Therefore, one might argue that the Swedish supreme court's judgment is not fully uniform with EU law.

Sammanfattning

Syftet med uppsatsen är att utreda hur långtgående krav unionsrätten ställer på möjligheten att upphäva eller ompröva lagakraftvunna avgöranden som strider mot unionsrätten. Uppsatsens syfte är också att undersöka hur HD:s avgörande i mål Ö 5731-18 förhåller sig till de krav som följer av unionsrätten. För att fullgöra syftet använder sig uppsatsen av en EU-rättslig metod.

I avsaknad av unionslagstiftning om processuella regler är det upp till medlemsstaterna att fritt utforma dessa. Detta utgör den nationella processuella autonomi. De nationella reglerna får dock varken behandla unionsrätten mindre förmånligt (likvärdighetsprincipen) eller göra det omöjligt eller orimligt svårt för enskilda att tillvarata sina unionsrättigheter (effektivitetsprincipen).

EU-domstolen vidhåller rättskraftsprincipens viktiga roll för en stabil rättsordning. Unionsrätten kräver därför inte att nationella domstolar ska ompröva lagakraftvunna avgöranden. Men EU-domstolen har i *Lucchini* och *Fallimento Olimpiclub* dömt att unionsrätten utgjorde hinder för att tillämpa de nationella reglerna om rättskraft. Omständigheterna i de aktuella fallen gjorde att rättskraftsprincipen inte kunde anses äga företräde framför effektivitetsprincipen. I frånvaro av sådana särskilda omständigheter krävs det istället att omprövning är möjligt enligt nationella regler. En sådan möjlighet ska då ges företräde i enlighet med likvärdighets- och effektivitetsprincipen.

HD:s avgörande begränsade möjligheten till resning enbart i fall där nationell domstol uppenbart dömt i strid med EU-domstolens tolkning i ett för målet inhämtat förhandsavgörande. I sin argumentation gav HD nationell processuell autonomi stor vikt och var i övrigt tyst om de unionsrättsliga

skyldigheterna. Det går därför att ifrågasätta huruvida HD:s dom är i linje med vad som följer av unionsrättens krav.

Förord

Nu när det är dags att skiljas från arbetet med uppsatsen och ta avsked från grundterminerna på juristprogrammet anser jag att det passar sig med några ord. Hur jag kom att välja detta ämne var egentligen en slump. Jag fann det nämligen när jag letade efter ett andrahandsämne. Idag är jag glad över mitt ämnesval och jag har funnit arbetet både roligt och spännande. Detta trots att jag fyllt ut mycket av tiden denna vår med att spela schack online. Höjdpunkten under uppsatsskrivandet var nog den natten som jag drömde om EU-domstolen.

Jag vill dessutom rikta några välförtjänta tack innan uppsatsen tar vid. Tack till Jacob Öberg för din goda handledning och att du har intresserat dig för min uppsats. Tack till Bodil Ritzén, Simon Larsson och Christopher Andersson för att ni välvilligt ställt upp och läst igenom min uppsats med kritisk blick. Slutligen ett stort tack till alla mina vänner och Båk Klåbb som gjort dessa tre åren till de bästa tre åren.

Mathias Eriksson

27 maj 2020

Förkortningar

EU	Europeiska unionen
EU-domstolen	Europeiska unionens domstol
EU-stadgan	Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna
FEU	Fördraget om Europeiska unionen
FEUF	Fördraget om Europeiska unionens funktionssätt
HD	Högsta domstolen
NJA	Nytt juridiskt arkiv

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Nyligen hade Högsta domstolen (HD) att pröva i vilken mån det var möjligt att erhålla resning i Sverige då nationell domstol dömt i strid med ett begärt förhandsavgörande från Europeiska unionens domstol (EU-domstolen).¹ HD utgick från möjligheten att erhålla resning då domstolen uppenbart dömt i strid med lag enligt 58 kap. 1 § första stycket 4 rättegångsbalken. Men hur förhåller sig den bedömning som HD gjorde till unionsrätten?

Unionsrätten utgör en speciell och autonom rättsordning som grundar sig på fördragen och äger företräde framför nationell rätt.² Genom doktrinen om direkt effekt kan enskilda driva igenom sina unionsrättigheter i privata processer inför nationella domstolar.³ Men om unionsrätten åsidosätts av medlemsstaterna riskerar den att förlora sin unionsrättsliga karaktär och syftet med unionen hotas.⁴

Systemet med förhandsavgöranden i artikel 267, Fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (FEUF) utgör den centrala kärnan för säkerställandet av unionsrättens enhetliga tillämpning och effektiva genomslag. Dialogen som sker genom förhandsavgöranden mellan EU-domstolen och de nationella domstolarna möjliggör upprätthållandet av unionsrättens specifika karaktär och autonomi.⁵ Därutöver är en nationell domstol skyldig att ge unionsreglerna full verkan genom att underlåta att tillämpa varje motstridande nationell bestämmelse.⁶

¹ Högsta domstolen, mål Ö 5731-18, dom 2020-02-07.

² C-6/64 *Costa mot E.N.E.L.*, EU:C:1964:66; C-11/70 *Internationale Handelsgesellschaft*, EU:C:1970:114, punkt 3.

³ Craig & De Búrca (2015), s. 184–185.

⁴ C-11/70 *Internationale Handelsgesellschaft*, punkt 3.

⁵ Domstolens yttrande 2/13 av den 18 december 2014, EU:C:2014:2454, punkt 174–176.

⁶ C-106/77 *Simmmenthal*, EU:C:1978:49, punkt 21.

Tanken med ovannämnda konstitutionella ramverk är att säkerställa att varje enskild erhåller ett effektivt skydd för sina unionsrättigheter före ett unionsstridigt avgörande kan vinna laga kraft.⁷ Ändå händer det att nationella domstolar fattar unionsstridiga avgöranden som vinner rättskraft. Dessa avgöranden undergräver unionsrättens enhetliga och effektiva genomslag i medlemsstaterna.

EU har inga egna processrättsregler utan det är upp till medlemsstaterna att ensidigt utforma dessa. Detta benämns som medlemsstaternas *nationella processuella autonomi*.⁸ För att säkerställa att medlemsstaternas processregler inte underminerar unionsrättens effektiva genomslag har EU-domstolen utvecklat *likvärdighetsprincipen* och *effektivitetsprincipen*. De nationella reglerna måste således förhålla sig till de krav som följer av principerna.⁹

Därmed uppstår frågor om vad unionsrätten kräver av möjligheterna att erhålla resning då nationell domstol dömt i strid med unionsrätten. Men också hur HD:s avgörande förhåller sig till unionsrätten.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att utreda hur långtgående krav unionsrätten ställer på möjligheten att upphäva eller ompröva lagakraftvunna avgöranden, då avgörandet strider mot unionsrätten. Uppsatsen syftar vidare till att undersöka hur nämnda avgörande från HD förhåller sig till de krav som följer av unionsrätten. För att fullgöra syftet med uppsatsen avhandlas följande frågeställningar:

- Hur långtgående krav ställer unionsrätten på medlemsstater att upphäva eller ompröva lagakraftvunna avgöranden som står i strid med unionsrätten?

⁷ C-234/17 *XC m.fl.*, EU:C:2018:853, punkt 46.

⁸ Lenaerts m.fl. (2014), s. 108–109.

⁹ Lenaerts m.fl. (2014), s. 109.

- Hur förhåller sig HD:s bedömning i mål Ö 5731-18 av uppenbart lagstridigt rättstillämpning som resningsgrund till de krav som följer av unionsrätten?

För att svara på frågeställningarna kommer även följande underfrågeställningar behandlas:

- Vad innebär nationell processuell autonomi?
- Vad innebär likvärdighets- och effektivitetsprincipen?
- Vad innebär de svenska reglerna om resning enligt 58 kap. 1 § första stycket 4 rättegångsbalken?

1.3 Metod och material

Uppsatsen utgår från en EU-rättslig metod för att svara på frågeställningen. EU-domstolen är exklusivt ansvarig för att säkerställa att lag och rätt följs vid tolkningen och tillämpningen av fördragen enligt artikel 19 i Fördraget om Europeiska unionen (FEU). Genom att unionsrätten har direkt effekt i medlemsstaterna¹⁰ och äger företräde gentemot nationell rätt,¹¹ samtidigt som EU-domstolens förhandsavgöranden är bindande för de nationella domstolarna,¹² är EU-domstolen den slutliga uttolkaren av vad unionsrätten ställer för krav.¹³ Den EU-rättsliga metoden syftar därför till att närma sig den metodik och de tolkningsmetoder som EU-domstolen använder i sin dömande verksamhet, samt beakta den särskilda rättskällehierarki som råder inom unionsrätten.¹⁴

Primärrätten inom Europeiska unionen (EU) utgörs av de konstituerande fördragen, FEU och FEUF vilka har det högsta normvärdet inom EU:s rättskällehierarki.¹⁵ Därutöver har EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna (EU-stadgan) samma rättsliga värde som fördragen enligt artikel

¹⁰ C-26/62 *Van Gend en Loos*, EU:C:1963:1.

¹¹ C-6/64 *Costa mot E.N.E.L.*, EU:C:1964:66.

¹² C-69/85 *Wiinsche*, EU:C:1986:104, punkt 13.

¹³ Hettne & Otken Eriksson (2011), s. 22.

¹⁴ Hettne & Otken Eriksson (2011), s. 1.

¹⁵ Craig & De Búrca (2015), s. 111.

6 FEU. All sekundärrättslig lagstiftning måste utgå från fördragen¹⁶ och unionsdomstolarna tolkar bestämmelserna utifrån de fördragsbestämmelser som legat till grund för lagstiftningen.¹⁷ Därefter följer de allmänna rättsprinciperna som är under fördragen men ovan sekundärrätten, vilket framgår av att principerna kan användas av EU-domstolen för att underkänna sekundärrätten.¹⁸ Sekundärrätten består av lagstiftningsakter (förordningar, direktiv och beslut), delegerande akter och implementerande akter.¹⁹

EU-domstolen använder sig av en fri och ändamålsorienterad tolkningsmetod i sin dömande verksamhet. Vägledning söks inte bara i syftet och ändamålet med den individuella bestämmelsen, utan även i de syften och ändamål som följer av fördragen.²⁰ Det innebär att EU-domstolen tolkar unionsrätten i sitt bredare kontextuella sammanhang för att främja ändamålen med EU. Dessutom måste de olika språkversionerna jämföras då de är lika giltiga.²¹ Följaktligen händer det att domstolen ibland frångår den bokstavstroga tolkningen i syfte att främja ändamålen.²² Den teleologiska tolkningsmetoden fungerar som ett medel för EU-domstolen att säkerställa unionsrättens effektiva och enhetliga genomslag i medlemsstaterna.²³

HD:s avgörande i mål Ö 5731-18 kommer granskas tillsammans med 58 kap. 1 § första stycket 4 rättegångsbalken. Anledningen till det är att HD i målet gör uttalanden om när resning ska beviljas då domstol dömt i strid med ett förhandsavgörande. HD:s bedömning kommer granskas utifrån EU-domstolens praxis.

Med beaktande av ovanstående utgår denna uppsats i först hand från praxis från EU-domstolen för att utreda vilka krav som följer av unionsrätten.

¹⁶ Art. 5.2. FEU.

¹⁷ Craig & De Búrca (2015), s. 111.

¹⁸ Art. 263 och 267 FEUF; Craig & De Búrca (2015), s. 111.

¹⁹ Art. 288–291 FEUF.

²⁰ Craig & De Búrca (2015), s. 63–64.

²¹ C-283/81 *CILFIT*, EU:C:1982:335, punkt 18–20; Craig & De Búrca (2015), s. 64.

²² Craig & De Búrca (2015), s. 64.

²³ Craig & De Búrca (2015), s. 65.

Eftersom EU-domstolen inte har prövat frågan i förhållande till den svenska rättsordningen måste praxis tolkas i relation till den svenska regleringen. EU-domstolens svårtolkade praxis på området samt bristen på förutsebarhet till följd av en avsaknad av unionsreglering utgör en utmaning för uppsatsen.²⁴

Utöver EU-domstolens rättspraxis utgör även litteratur en viktigt grund för uppsatsen. Forskningen kring unionsrätten är bred och det finns mycket skrivet om nationell processuell autonomi i förhållande till likvärdighets- och effektivitetsprincipen. I, de för uppsatsen viktiga böckerna, *EU Procedural Law* av Koen Lenaerts²⁵ m.fl. och *EU Law* av Craig och De Búrca²⁶ behandlas rättsläget utförligt. Hur unionsrättens särskilt förhåller sig till rättskraft behandlas emellertid kortfattat. På det området finns dock mycket annat skrivet, men det råder oenighet i hur EU-domstolens praxis ska förstås.²⁷ Hur nationella regler om omprövning ska förstås utifrån unionsrätten, i synnerhet de svenska, är mindre omskrivet. Detta beror troligtvis på att det är upp till de nationella domstolarna att avgöra om de nationella reglerna är tillämpliga.²⁸ Denna uppsats ämnar därför bidra till en förståelse av unionsrättens krav på området och inverkan på de svenska reglerna.

1.4 Avgränsning

Nationell processuell autonomi kontra unionsrättens effektiva genomslag är ett omfattande ämne. För att kunna genomföra en fördjupad och preciserad undersökning fokuserar uppsatsen på frågan om vad unionsrätten kräver av nationella rättsordningar då det finns ett lagakraftvunnet avgörande i strid med unionsrätten. Inom den unionsrättsliga området kommer fokus främst ligga på EU-domstolens rättspraxis gällande lagakraftvunna avgöranden i strid med unionsrätten. Men uppsatsen kommer även redogöra för hur EU-domstolen behandlar principerna om nationell processuell autonomi,

²⁴ Craig & De Búrca (2015), s. 242; Kornezov (2014), s. 811.

²⁵ Koen Lenaerts är professor i EU-rätt och ordförande i EU-domstolen.

²⁶ Craig och De Búrca är professorer och ledande akademiker inom EU-rätt.

²⁷ Tizzano & Gencarelli (2011), s.267–268; Kornezov (2014), s. 810.

²⁸ C-620/17 *Hochtief Solutions*, EU:C:2019:630, punkt 63.

likvärdighet och effektivitet i sin praxis, eftersom de utgör grundläggande principer på området.

Uppsatsens undersökning av förhållandet med den svenska regleringen fokuserar på HD:s avgörande i mål Ö 5731-18. Detta eftersom HD uttalar sig i avgörandet om hur de svenska reglerna ska tolkas i förhållande till unionsrätten gällande uppenbart lagstridig rättstillämpning. Därför kommer inte det svenska resningsinstitutet granskas i sin helhet och det är bara den svenska regleringen om resning av tvistemål som berörs. Intresset ligger helt enkelt främst i vad unionsrätten kräver och hur mål Ö 5731-18 förhåller sig till det.

1.5 Disposition

Kapitel 2 behandlar och klargör nationell processuell autonomi, likvärdighetsprincipen och effektivitetsprincipen. Syftet med kapitlet är att ge en förståelse av principerna som inverkar på de nationella processreglerna.

I kapitel 3 granskas EU-domstolens rättspraxis i förhållande till lagakraftvunna avgöranden. Med principerna i bagaget förkovrar sig därför uppsatsen i vilka krav som EU-domstolen menar följer av unionsrätten. I kapitlet undersöks det hur EU-domstolen ser på rättskraft och nationella resningsregler. Slutligen granskas och redogörs det för HD:s bedömning i mål Ö 5731-18 om hur de svenska reglerna förhåller sig till unionsrätten. Resning enligt rättegångsbalken behandlas inom ramen för HD:s dom.

När detta är genomfört kommer uppsatsen övergå till den analyserande delen där uppsatsen ämnar ge svar åt frågeställningarna. Unionsrättens krav analyseras här utifrån EU-domstolens praxis och hur principerna om likvärdighet och effektivitet kommit till uttryck. Detta ställs mot hur HD har bedömt att den svenska regleringen ska förstås i förhållande till unionsrätten. Uppsatsen avslutas med några avslutande kommentarer.

2 Unionsrättsliga utgångspunkter

2.1 Nationell processuell autonomi

Innebörden av nationell processuell autonomi framgår bland annat i EU-domstolen avgörande i målet *Van der Weerd*.²⁹ Det står medlemsstaterna fritt att bestämma nationella processuella regler i avsaknad av unionsrättsliga föreskrifter. Kompetensen för medlemsstaterna att ensidigt besluta om process- och sanktionsregler utgör den nationella processuella autonomin.³⁰ Eftersom EU i stort saknar egna processregler blir resultatet att unionsrätten är beroende av de nationella reglerna för att få genomslag i medlemsstaterna.³¹

Artikel 19 FEU ålägger medlemsstaterna en skyldighet att fastställa de möjligheter till överklagande som krävs för att säkerställa ett effektivt domstolsskydd.³² Dessutom har medlemsstaterna en skyldighet att säkerställa unionsrättens effektiva genomslag i enlighet med lojalitetsprincipen i artikel 4.3 FEU. Utöver dessa generella skyldigheter råder i princip nationell processuell autonomi.³³ Detta ger upphov till två problem för unionsrätten. Dels att de nationella reglerna kan hämma unionsrättens effektiva genomslag, dels riskerar unionsrätten att tillämpas oenhetligt i medlemsstaterna.³⁴ Följaktligen har EU-domstolen ställt krav på de nationella reglerna genom utvecklandet av principerna om likvärdighet och effektivitet,³⁵ vilket skedde inledningsvis genom fallen *Rewe*³⁶ och *Comet*³⁷.

²⁹ Förenade målen C-222–225/05 *Van der Weerd*, EU:C:2007:318, punkt 28.

³⁰ Lenaerts, m.fl. (2014), s. 107.

³¹ Lenaerts, m.fl. (2014), s. 107–108.

³² Se även art. 47 EU-stadgan.

³³ Craig och & Búrca (2015), s. 225.

³⁴ Lenaerts, m.fl. (2014), s. 109.

³⁵ Lenaerts, m.fl. (2014), s. 107.

³⁶ C-33/76 *Rewe*, EU:C:1976:188.

³⁷ C-45/76 *Comet*, EU:C:1976:191.

2.2 Likvärdighetsprincipen

Principen om likvärdighet innebär ett krav på processuell likabehandling av unionsrätten och den nationella rätten. Unionsrätten får inte behandlas mindre förmånligt än nationell rätt.³⁸ Varje talan som är tillgänglig för nationell rätt måste även vara tillgänglig för att säkerställa att unionsrättsliga regler kan iakttas på samma villkor.

Likvärdiga regler ska även gälla för förfarandet då en unionsrättslig fråga prövas.³⁹ Principen utgör alltså ett krav på icke-diskriminering när nationella processregler ska tillämpas vid prövning av unionsrätten.⁴⁰ Vid bedömningen av om det råder likvärdighet mellan olika processuella regler ska den nationella domstolen objektivt och abstrakt pröva om reglerna är likvärdiga sett till deras funktion för förfarandet i sin helhet.⁴¹ Likvärdighetsprincipen utgör även hinder för att en och samma processuella regel tillämpas olika för en nationell rättsfråga och en unionsrättslig.⁴²

2.3 Effektivitetsprincipen

Av lojalitetsprincipen i artikel 4.3 FEU följer ett krav på nationella domstolar att säkerställa unionsrättens effektiva genomslag.⁴³ Effektivitetsprincipen som den har använts av EU-domstolen i sin rättspraxis kan delas upp i tre delar: 1) rätten till effektivt domstolsskydd, 2) unionsrättens effektiva företräde gentemot nationella regler och 3) effektivitet i samspelet med likvärdighetsprincipen och den nationella processuella autonomi.⁴⁴

Rätten till effektivt domstolsskydd utgör enligt EU-domstolen en allmän rättsprincip,⁴⁵ och följer även av artikel 19 FEU och artikel 47 i EU-stadgan.⁴⁶

³⁸ Förenade målen C-222–225/05 *Van der Weerd*, punkt 28.

³⁹ C-158/80 *Rewe mot Hauptzollamt Kiel*, EU:C:1981:163, punkt 44.

⁴⁰ Hettne & Otken Eriksson (2011), s. 197.

⁴¹ C-78/98 *Preston m.fl.*, EU:C:2000:247, punkt 63.

⁴² Förenade målen C-392/04 och C-422/04 *Germany GmbH och Arcor AG*, EU:C:2006:586.

⁴³ Lenaerts, m.fl. (2014), s. 109.

⁴⁴ Lenaerts, m.fl. (2014), 110.

⁴⁵ C-432/05 *Unibet*, EU:C:2007:163, punkt 37.

⁴⁶ Craig & De Búrca (2015), s. 225.

Rätten till effektivt domstolsskydd innebär ett säkerställande av effektivt tillgång till domstolsprövning, lagprövning och domstolskontroll.⁴⁷ Unionsrättens effektiva företrädare slog EU-domstolen fast tidigt i sin rättspraxis⁴⁸ och syftar till att säkerställa unionsrättens särskilda karaktär som unionsrätt med enhetlig tillämpning i medlemsstaterna.⁴⁹

Effektivitetsprincipen i samspelet med likvärdighetsprincipen och nationell processuell autonomi benämner Lenaerts som effektivitetsprincipen *sensu stricto*, d.v.s. i strikt bemärkelse.⁵⁰ Effektivitetsprincipen innebär i den bemärkelsen att nationella regler inte får göra det ”i praktiken omöjligt eller orimligt svårt att utöva rättigheter som följer av [unionsrätten]”.⁵¹ Tillämpning av principen innebär att frågan, om en nationell regel gör det omöjligt eller orimligt svårt att tillämpa unionsrätten, ska analyseras ”med beaktande av bestämmelsens ställning i förhållande till hela förfarandet, dess förlopp och särdrag, inför de olika nationella instanserna.”⁵² Dessutom ska de principer som ligger till grund för det nationella rättssystemet beaktas, t.ex. principen om rättssäkerhet.⁵³

Dessa delar av principen om effektivitet ger gemensamt uttryck för systemet kring det rättsliga skyddet inom EU, vilket inkluderar förfarandet med förhandsavgöranden. EU-domstolens avgöranden där effektivitet vägs mot nationella processuella regler är ett område inom unionsrätten som särskilt ger upphov till spänning. Därför försöker EU-domstolen i sin rättspraxis finna balans mellan att visa respekt för medlemsstaternas rättsordningar och att säkerställa unionsrättens genomslag.⁵⁴

⁴⁷ Lenaerts, m.fl. (2014), 110.

⁴⁸ C-6/64 *Costa mot E.N.E.L.*

⁴⁹ C-11/70 *Internationale Handelsgesellschaft*, punkt 3.

⁵⁰ Lenaerts, m.fl. (2014), 110.

⁵¹ Förenade målen C-222–225/05 *Van der Weerd*, punkt 28.

⁵² Förenade målen C-430–431/93 *Van Schijndel och van Veen*, EU:C:1995:441, punkt 19.

⁵³ Förenade målen C-430–431/93 *Van Schijndel och van Veen*, punkt 19.

⁵⁴ Lenaerts, m.fl. (2014), 110.

Det innebär dock inte att EU-domstolen inte har varit beredd att åsidosätta den nationella processuella autonomin till förmån för ett säkerställande av unionsrättens effektiva genomslag.⁵⁵ I t.ex. *Factortame I* framhöll EU-domstolen att den brittiska domstolen var tvungen utifrån effektivitetskravet underlåta att tillämpa ett inhemskt förbud mot interimistiska åtgärder gentemot 'kronan'.⁵⁶ I andra fall så som *Sutton*⁵⁷ och *Johnson II*⁵⁸ var EU-domstolen dock mer återhållsam och gav större vikt åt processuell autonomi. I *Courage*⁵⁹ och *Manfredi*⁶⁰ gav EU-domstolen däremot effektivitetsprincipen företräde framför nationell processuell autonomi.⁶¹ EU-domstolen bedömer således nationella processuella regler från fall till fall i ljuset av den begränsning och det hinder av unionsrätten som regeln i fråga utgör.⁶²

⁵⁵ Craig & De Búrca (2015), s. 231.

⁵⁶ C-213/89 *Factortame*, EU:C:1990:257, punkt 23.

⁵⁷ C-66/95 *Sutton*, EU:C:1997:207.

⁵⁸ C-410/92 *Johnson*, EU:C:1994:401.

⁵⁹ C-453/99 *Courage*, EU:C:2001:465.

⁶⁰ Förenade målen C-295–298/04 *Manfredi*, EU:C:2006:461.

⁶¹ Craig & De Búrca (2015), s. 238.

⁶² Lenaerts, m.fl. (2014), 119.

3 Unionsrättens förhållande till rättskraft och resning

3.1 Unionsrätten och rättskraft

EU-domstolen har i flertalet fall betonat vikten av principen om rättskraft både för nationella rättsordningar och för unionsrätten.⁶³ I fallet *Kapferer*⁶⁴ poängterade EU-domstolen den roll rättskraften spelar för rättssäkerhet. Dessutom fastslog domstolen att lojalitetsprincipen i artikel 4 FEU inte kräver att nationella domstolar underlåter att tillämpa nationella regler om rättskraft i syfte att ompröva och upphäva lagakraftvunna domstolsavgöranden som strider mot unionsrätten. Det råder således ingen skyldighet för nationella domstolar att åsidosätta nationella regler om rättskraft för att avhjälpa åsidosättande av unionsrätten. De nationella reglerna måste dock följa de krav som ställs av principerna om likvärdighet och effektivitet.⁶⁵

I tre rättsfall – *Köbler*⁶⁶, *Lucchini*⁶⁷ och *Fallimento Olimpiclub*⁶⁸ – har EU-domstolen prövat den objektiva omfattningen och verkan av *res judicata*.⁶⁹ Genom dessa rättsfall har EU-domstolen skapat en mer avskalad syn på rättskraft utifrån tre identitetskriterier där enbart domslutet omfattas av rättskraft.⁷⁰

3.1.1 Köbler

Köbler-fallet handlade om en skadeståndstalan, väckt av Gerhard Köbler mot Österrike, till följd av att den högsta förvaltningsdomstolen i sitt avgörande åsidosatt unionsrätten och därigenom kränkt hans rättigheter. Flertalet

⁶³ Lenaerts, m.fl. (2014), s. 149.

⁶⁴ C-234/04 *Kapferer*, EU:C:2006:178.

⁶⁵ C-234/04 *Kapferer*, punkt 20–24

⁶⁶ C-224/01 *Köbler*, EU:C:2003:513.

⁶⁷ C-119/05 *Lucchini*, EU:C:2007:434.

⁶⁸ C-2/08 *Fallimento Olimpiclub*, EU:C:2009:506.

⁶⁹ Kornezov (2014), s. 819.

⁷⁰ Kornezov (2014), s. 824.

medlemsstater inkom med yttranden i målet och menade att principen om staters skadestånd, med hänvisning till *res judicata*, inte kan tillämpas när ett avgörande från sista instans strider med unionsrätten. EU-domstolen underströk vikten av principen om rättskraft såväl för unionsrätten och nationella rättsordningar. Det innebar dock inte att principen om rättskraft hindrar en skadeståndstalan mot staten eftersom ett sådant förfarande inte har samma föremål och behöver inte heller röra samma parter.⁷¹ Generaladvokaten påpekade i sitt förslag till avgörande att rättskraft enbart inträder då tre kriterier är uppfyllda: samma parter, samma grund och samma föremål. En senare skadeståndstalan mot staten håller sig, enligt honom, inte inom de kriterierna.⁷² Avgörandet i *Köbler* innebar således att EU-domstolen definierade rättskraft snävare än medlemsstaterna.

3.1.2 Lucchini

Lucchini handlade om återvinning av unionsrättsstridigt statsstöd som erhållits genom ett lagakraftvunnet avgörande. Den nationella domstolen fattade sitt avgörande efter det att kommissionen beslutat att statsstödet som *Lucchini SpA* hade erhållit var oförenligt med unionsrätten. EU-domstolen inledde med att konstatera att de italienska domstolarna inte var behöriga att pröva statsstödet förenlighet med unionsrätten eller giltigheten av kommissionens beslut. Detta eftersom det faller inom kommissionens exklusiva kompetens att pröva statsstöds förenlighet med unionsrätten.⁷³ Den italienska civillagen innehöll regler som inte bara förhindrade att grunden för en talan prövades igen utan förhindrade även att frågor som kunde ha väckts i det tidigare målet prövades i ett nytt mål. Denna tillämpning skulle ge rättsverkningar utöver den nationella domstolens behörighet genom att återkravet av statsstödet skulle omöjliggöras. EU-domstolen konstaterade därmed att det åligger de nationella domstolarna en skyldighet att så långt möjligt tolka nationell rätt på ett sådant sätt att de medverkar till unionsrättens genomförande. Därutöver har nationella domstolar en skyldighet att

⁷¹ C-224/01 *Köbler*, punkt 37–40.

⁷² Förslag till avgörande i C-224/01 *Köbler*, EU:C:2003:207, punkt 101.

⁷³ C-119/05 *Lucchini*, punkt 48–58.

säkerställa unionsrättens fulla verkan genom att underlåta att tillämpa varje motstridande nationell bestämmelse. Kommissionens exklusiva behörighet att pröva stödåtgärder är också bindande för den nationella rättsordningen genom principen om unionsrättens företräde. I enlighet därmed utgjorde unionsrätten ett hinder för tillämpningen av den nationella rättskraftsregeln.⁷⁴

Den bakomliggande motiveringen för beslutet var att den nationella domstolen dömt i strid med kompetensfördelningen och därigenom saknade behörighet att fatta beslutet. Följaktligen kunde domen inte ens vinna laga kraft.⁷⁵ Dessutom kritiserades den breda synen av den italienska regleringen om rättskraft, vilken förhindrade en senare prövning av det som hade kunnat tas upp i det förra målet.⁷⁶

Lucchini-avgörandet gav alltså uttryck för att en bredare tolkning än vad som följer av de tre identitetskriterierna av *res judicata* i nationella rättsordningar kan få ge vika för unionsrättens effektiva genomslag. Detta utifrån skyldigheten att göra en EU-konform tolkning, skyldigheten att ge unionsrätten full verkan och unionsrättens företräde.⁷⁷ Avgörandet ska däremot inte tolkas som att EU-domstolen inte beaktar rollen som principen om rättskraft spelar i nationella rättsordningar. Snarare att rättskraft under vissa omständigheter kan åsidosättas av effektivitetsprincipen.⁷⁸

3.1.3 Fallimento Olimpiclub

I *Fallimento Olimpiclub* berörde frågan ett lagakraftvunnet avgörande om mervärdesskatt med prejudicerande verkan för senare skatteperioder. Den italienska myndigheten misstänkte att sportklubben Fallimento Olimpiclub genom ett skatteupplägg försökte kringgå momsreglerna och omprövade därför klubbens skattskyldighet. Fallimento Olimpiclub överklagade. Inför

⁷⁴ C-119/05 *Lucchini*, punkt 59–63.

⁷⁵ C-119/05 *Lucchini*, punkt 62; Förslag till avgörande i C-620/17 *Hochtief Solutions*, EU:C:2019:340, punkt 86.

⁷⁶ C-119/05 *Lucchini*, punkt 59.

⁷⁷ Kornezov (2014), s. 822.

⁷⁸ Lenaerts, m.fl. (2014), s. 149.

den hänskjutande domstolen återropades två tidigare lagakraftvunna domar från tidigare beskattningsår vilka avsåg omprövningsbeslut rörande moms. Enligt den italienska civillagen skulle dessa rättskraftiga avgöranden ha bindande verkan för det aktuella målet. Frågan uppstod då om unionsrätten utgjorde hinder för tillämpningen av de rättskraftsregler som gav domarna bindande verkan.⁷⁹

EU-domstolen inledde med att betona vikten av principen om rättskraft och att nationella domstolar inte är skyldiga enligt unionsrätten att underlåta att tillämpa inhemska regler om rättskraft. Enligt den nationell processuella autonomin är det upp till medlemsstaterna att reglera genomförandet av rättskraft, men reglerna måste vara förenliga med likvärdighets- och effektivitetsprincipen. EU-domstolen konstaterade dessutom att *Lucchini* inte påverkade bedömningen eftersom omständigheterna var speciella då fallet rörde kompetensfördelningen mellan EU och medlemsstaterna.⁸⁰ Följaktligen skulle det prövas huruvida de italienska reglerna var berättigade utifrån principen om rättskraft med hänsyn till dess konsekvenser för unionsrättens genomslag.

Tillämpningen av den italienska regeln skulle innebära att den felaktiga tolkningen av unionsrätten skulle fortsätta för varje beskattningsår utan möjlighet att rätta till det. Detta ansåg EU-domstolen inte kunde motiveras utifrån rättssäkerhetsprincipen och därför skulle en tillämpning strida mot effektivitetsprincipen. Unionsrätten utgjorde således hinder för tillämpning av reglerna om rättskraft med bindande verkan för senare perioder.⁸¹ EU-domstolen underkände dels de italienska reglerna utifrån identitetskriterierna genom att frågan berörde olika beskattningsår, dels utifrån att de gav rättskraft inte bara åt de tidigare domsluten utan även domskälen. Denna omfattande

⁷⁹ C-2/08 *Fallimento Olimpiclub*, punkt 1–18.

⁸⁰ C-2/08 *Fallimento Olimpiclub*, punkt 19–25.

⁸¹ C-2/08 *Fallimento Olimpiclub*, punkt 26–32.

tolkning av rättskraft i de italienska reglerna fick således underlåtas till fördel för unionsrättens effektiva genomslag.⁸²

3.1.4 Avvägning mellan effektivitet och rättskraft

I senare fall har nationella regler om rättskraft lämnats obehindrade av EU-domstolen. I *Pizzarotti*⁸³ som handlade om offentlig upphandling och konkurrens kom EU-domstolen att återigen pröva frågan om rättskraft och unionsrättens genomslag. EU-domstolen konstaterade att reglerna om rättskraft bestäms av den nationella rättsordningen i enlighet med principen om nationell processuell autonomi. Samtidigt ska likvärdighetsprincipen och effektivitetsprincipen beaktas. Men om det inte är möjligt att förena en korrekt tillämpning av unionsrätten med de nationella reglerna om rättskraft så finns det inte en skyldighet att underlåta att tillämpa de reglerna.⁸⁴

EU-domstolens praxis gällande rättskraft måste alltså förstås utifrån domstolens försök att finna balans mellan de båda legitima målen rättssäkerhet och unionsrättens effektiva genomslag.⁸⁵ Generaladvokaten uttalade följande i sitt förslag till avgörande i *Fallimento Olimpclub*:

Domstolens inställning i denna rättspraxis rörande skyldigheten att ompröva och ändra lagkraftvunna avgöranden som står i strid med gemenskapsrätten kännetecknas tydligt av dess fokus på omständigheterna i det enskilda fallet. I sista hand återspeglar emellertid vart och ett av dessa avgöranden den balans som måste uppnås mellan rättssäkerheten, som avgörandenas definitiva karaktär avser att tjäna, och kraven på gemenskapsrättslig legalitet under de särskilda omständigheterna i målet.⁸⁶

Som *Lucchini* och *Fallimento Olimpclub* har visat innebär det att nationella regler om rättskraft får åsidosättas för att säkerställa unionsrättens effektiva genomslag när dessa innefattar en vid tolkning av rättskraft med långtgående

⁸² Kornezov (2014), s. 823–824.

⁸³ C-213/13 *Pizzarotti*, EU:C:2014:2067.

⁸⁴ C-213/13 *Pizzarotti*, punkt 58–59.

⁸⁵ Tizzano & Gencarelli (2011), s. 268.

⁸⁶ Förslag till avgörande i C-2/08 *Fallimento Olimpclub*, EU:C:2009:180, punkt 54.

inverknningar.⁸⁷ Ett åsidosättande till följd av oaktsamhet är däremot inte tillräckligt för att rättskraften ska kunna angripas. Rättskraften är enbart angripbart i syfte att bevara den ”ändamålsenliga verkan av unionsrätten när det gäller förfaranden där vissa *strukturella* särdrag gör det omöjligt eller orimligt svårt att utöva rättigheter som följer av unionens rättsordning.”⁸⁸

3.2 Unionsrätten och nationella möjligheter till omprövning

Inom nationella rättsordningar kan det finnas regler som möjliggör en omprövning av avgöranden som vunnit rättskraft. I ovannämnda *Pizzarotti* menade EU-domstolen att om det under vissa villkor finns en möjlighet för den nationella domstolen att ändra ett lagakraftvunnet avgörande, så ska den möjligheten ges företräde i enlighet med principerna om likvärdighet och effektivitet.⁸⁹ Mot den bakgrunden slöt sig EU-domstolen till följande slutsats:

Under förutsättning att det är tillåtet enligt tillämpliga nationella processuella bestämmelser ska en nationell domstol, såsom den hänskjutande domstolen, som dömt i sista instans utan att förhandsavgörande inhämtats från EU-domstolen i enlighet med artikel 267 FEUF, antingen komplettera det lagakraftvunna avgörandet som föranlett en situation som är oförenlig med unionsrättens [...] eller ändra detta avgörande för att beakta en senare tillkommen tolkning av dessa bestämmelser från Europeiska unionens domstol.⁹⁰

⁸⁷ Förslag till avgörande i C-69/14 *Târșia*, EU:C:2015:269, punkt 23.

⁸⁸ Förslag till avgörande i C-234/17 *XC m.fl.*, EU:C:2018:391, punkt 61.

⁸⁹ C-213/13 *Pizzarotti*, punkt 62–63.

⁹⁰ C-213/13 *Pizzarotti*, punkt 64; Faktumet att en nationell domstol kan behöva beakta senare tillkommen rättspraxis ska förstås utifrån förhandsavgörandens deklarativa verkan. Se C-2/06 *Kempter*, EU:C:2008:78, punkt 35: ”En dom i ett mål om förhandsavgörande är med andra ord inte av konstitutiv karaktär utan enbart av deklarativ karaktär, vilket medför att domens rättsverknningar i princip gäller från det datum då den tolkade regeln trädde i kraft.”

I *Târşia*⁹¹ ställde den hänskjutande domstolen frågan om unionsrätten utgjorde ett hinder för den nationella domstolen att tillämpa reglerna om rättskraft på ett avgjort tvistemål när det för förvaltningsmål fanns möjlighet att ompröva lagakraftvunna domar. EU-domstolen inledde med att konstatera att de nationella processuella reglerna måste vara förenliga med likvärdighet- och effektivitetsprincipen, men också att det inte finns en skyldighet enligt unionsrätten att underlåta att tillämpa regler om rättskraft.⁹² Däremot om det är möjligt enligt nationella regler att under vissa förutsättningar ändra ett lagakraftvunnet avgörande så ”ska denna möjlighet [...] ges företräde i enlighet med likvärdighetsprincipen och effektivitetsprincipen, förutsatt att dessa villkor är uppfyllda, i syfte att göra den aktuella situationen förenlig med unionsrätten.”⁹³ Likvärdighetsprincipen innebar dock inget förbud mot olika processuella regler för olika typer av talan. Därmed ansåg inte EU-domstolen att likvärdighetsprincipen krävde att möjligheten att ompröva förvaltningsmål även utsträcktes till att omfatta tvistemål.⁹⁴

Gällande effektivitetsprincipen påminde EU-domstolen om den betydelse principen om rättskraft har och att det inte följer en skyldighet för nationella domstolar att ompröva lagakraftvunna avgöranden. Därefter konstaterade domstolen att det i det aktuella fallet inte förekommit några omständigheter som föranledde en annan bedömning. Effektivitetsprincipen medförde alltså inget krav på att åsidosätta rättskraften, men EU-domstolen öppnade upp genom sin formulering för möjligheten att särskilda omständigheter kan föranleda en annan bedömning.⁹⁵

Liknande resonemang förde EU-domstolen i *Hochtief Solutions*⁹⁶ som berörde upphandling och där det enligt ungersk rätt fanns möjlighet att i vissa fall erhålla resning. Domstolen bekräftade att enligt fast rättspraxis ska en

⁹¹ C-69/14 *Târşia*, EU:C:2015:662.

⁹² C-69/14 *Târşia*, punkt 27–29.

⁹³ C-69/14 *Târşia*, punkt 30.

⁹⁴ C-69/14 *Târşia*, punkt 35.

⁹⁵ C-69/14 *Târşia*, punkt 38–41.

⁹⁶ C-620/17 *Hochtief Solutions*, EU:C:2019:630.

nationell möjlighet att erhålla resning ges företräde i enlighet med principerna om likvärdighet och effektivitet, i syfte att göra situationen förenlig med unionsrätten, förutsatt att villkoren är uppfyllda. I enlighet med det ankom det på den nationella domstolen att undersöka om villkoren för att erhålla resning var uppfyllda.⁹⁷

3.3 En unionsgrundad resningsrätt?

Kornezov⁹⁸ har argumenterat för att införa en resningsrätt grundad på unionsrätten eftersom det är oundvikligt att vissa unionsrättstridiga avgöranden inte kommer vinna laga kraft. Möjligheten att hålla staten skadeståndsansvarig är i många fall inte tillräcklig för att väga upp för effekterna av ett åsidosättande av en enskilds rättigheter. Samtidigt menar han att rättskraft inte bör ses som ett ändamål i sig och rättskraft har inte som syfte att i samtliga fall skydda felaktiga domar. Eftersom likvärdighets- och effektivitetsprincipen inte i sig innehåller krav på omprövning utan hänvisar till den nationella rättsordningen uppstår därmed ett oenhetligt rättsligt skydd inom EU.⁹⁹

Med hänvisning till *Francovich*,¹⁰⁰ artikel 4.3 FEU och ändamålen med EU argumenterar Kornezov att EU-domstolen ska vidta åtgärder inom ramen för resning. Han anser att EU-domstolen bör införa krav på nationella medlemsstater att erbjuda resning då tre kriterier är uppfyllda: 1) den överträdde unionsregeln måste överföra rättigheter på enskilda; 2) den skadade parten måste fortsätta lida allvarliga negativa konsekvenser av den unionsstridiga domen; och 3) det måste finnas ett direkt kausalt förhållande mellan unionsöverträdelsen och det fortsatta lidandet för den skadade parten.¹⁰¹

⁹⁷ C-620/17 *Hochtief Solutions*, punkt 60–63.

⁹⁸ Kornezov är rättssekreterare vid EU-domstolen.

⁹⁹ Kornezov (2014), s. 837–839.

¹⁰⁰ Förenade målen C-6/90 och C-9/90 *Francovich*, EU:C:1991:428.

¹⁰¹ Kornezov (2014), s. 839.

Än har Kornezovs förslag inte blivit verklighet och EU-domstolens avgörande i *XC m.fl.*¹⁰² talar inte för att det kommer ske inom en snar framtid. Fallet handlade om omprövning av ett brottmål om skatteundandragande. I den österrikiska rättsordningen fanns en möjlighet att göra en överprövning av lagakraftvunna avgöranden när det gällde en påstådd överträdelse av Europakonventionen. Frågan som följde var om det enligt unionsrätten, i synnerhet artikel 4.3 FEU i förening med likvärdighets- och effektivitetsprincipen, fanns en skyldighet att överpröva ett lagakraftvunnet avgörande i strid med unionsrätten och i det här fallet EU-stadgan.¹⁰³

EU-domstolen fann att systemen för unionsrätten och Europakonventionens säkerställande var så olika från varandra att situationen inte medförde jämförbarhet. Enligt likvärdighetsprincipen följde således inget krav på att utsträcka möjligheten till att även omfatta unionsrätten.¹⁰⁴ Till grund för detta hänvisade EU-domstolen till det konstitutionella ramverk som omfattar unionsrätten, vilket innefattar systemet med förhandsavgöranden och unionsrättens företrädare. Likvärdighetsprincipen medförde därför inget krav på att utsträcka den nationella möjligheten till att också omfatta unionsrätten.¹⁰⁵

Detta hade även inverkan på argumentationen gällande effektivitetsprincipen. EU-domstolen konstaterade nämligen att det med fördragen inte har avsetts att medlemsstaterna ska tvingas införa nya rättsmedel för att säkerställa skyddet av unionsrättigheter.¹⁰⁶ Dessutom påpekade EU-domstolen att det konstitutionella ramverket säkerställer effektiviteten i unionsrätten utan att behöva det extraordinära rättsmedlet som fanns tillgängligt i den österrikiska lagstiftningen. I och med det krävde inte effektivitetsprincipen att den

¹⁰² C-234/17 *XC m.fl.*, EU:C:2018:853.

¹⁰³ C-234/17 *XC m.fl.*, punkt 11.

¹⁰⁴ C-234/17 *XC m.fl.*, punkt 47–48.

¹⁰⁵ C-234/17 *XC m.fl.*, punkt 36–46.

¹⁰⁶ C-234/17 *XC m.fl.*, punkt 51.

nationella domstolen skulle utsträcka möjligheten till att även omfatta överprövning av unionsstridiga avgöranden.¹⁰⁷

Avgörandet i *XC m.fl.* är anmärkningsvärt i det att rättsfallet till synes nedtonar vikten av det finns tillgängliga rättsmedel mot lagakraftvunna avgöranden. Rättsfallet har kritiserats på tre grunder. För det första att det är faktamässigt felaktigt att hävda att det konstitutionella ramverket fullt ut hindrar unionsstridiga domar. För det andra framstår EU-domstolens argumentation som motsägelsefull när domstolen, efter att ha hävdad ramverkets effektivitet, påminner om möjligheten att hålla staten skadeståndsansvarig då unionsrätten åsidosatts. För det tredje är synen att ramverket skulle vara tillräckligt för att garantera unionsrättigheter inte samstämmig med artikel 19 FEU som ålägger medlemsstaterna att säkerställa rättsmedel för ett effektivt domstolsskydd. Ett sådant antagande skulle göra behovet av att granska unionsrättens faktiska och effektiva tillämpning överflödigt, vilket inte är i linje med EU-domstolens tidigare praxis.¹⁰⁸ Därmed har det föreslagits att avgörandet inte ska ses som en brytning med EU-domstolens tidigare praxis, utan beaktas i den begränsade kontexten av EU-stadgan kontra Europakonventionen.¹⁰⁹

3.4 Mål Ö 5731-18 och uppenbart lagstridig rättstillämpning

Enligt 58 kap. 1 § första stycket 4 rättegångsbalken får resning beviljas sedan dom i tvistemål vunnit laga kraft ”om rättstillämpningen, som ligger till grund för domen, uppenbart strider mot lag.” I mål Ö 5731-18 prövade HD nyligen frågan vad som gäller rättstillämpning i strid med förhandsavgöranden från EU-domstolen och den nämnda resningsgrunden. Enligt HD är bestämmelsen bl.a. till för situationer då den dömande domstolen ”förbisett eller uppenbart misstolkat en gällande lagbestämmelse [...] eller när rättstillämpningen vid

¹⁰⁷ C-234/17 *XC m.fl.*, punkt 57–59.

¹⁰⁸ Varga (2019), s. 1692–1693.

¹⁰⁹ Varga (2019), s. 1694.

resningsfrågans bedömande klart och oemotsägligt framstår som oriktig.”¹¹⁰ Det krävs dock inte att den felaktigt tillämpade bestämmelsen utgör en lag ur ett statsrättsligt hänseende. I ett par fall har resning beviljats trots att rättstillämpningen inte kopplats till någon författningsbestämmelse.¹¹¹ Bestämmelsen tar sikte enbart på domstolens bedömning av den eller de i målet gällande rättsfrågorna.¹¹²

Det uppenbarhetskrav som ställs upp av lagtexten är en egenskap hos lagstridigheten som kräver att den är klar och oemotsäglig. Kravet är alltså inget beviskrav. Ifall en domstol dömer i strid med ett prejudikat från HD så anses det inte i sig uppfylla uppenbarhetskravet. Dels eftersom HD:s prejudikat inte är bindande, dels eftersom prejudikat till sin natur svarar på mer eller mindre svårbedömda frågor. Därigenom anses inte rättstillämpning i strid med prejudikat vara uppenbart lagstridig.¹¹³

HD menade att utgångspunkten är densamma för rättstillämpning i strid med *senare* rättspraxis från EU-domstolen och att det har stöd i unionsrätten med hänvisning till medlemsstaternas processuella autonomi. Vidare konstaterade HD att unionsrätten lägger stor vikt vid principen om rättskraft och att en nationell domstol i ljuset därav inte i samtliga fall är skyldig att underlåta tillämpa nationella regler om rättskraft för att avhjälpa en överträdelse av unionsrätten.¹¹⁴

För nationella domstolar är EU-domstolens bedömning *i ett för målet inhämtat* förhandsavgörande bindande likt en nationell lagregel. Om det är klart och oemotsägligt att den nationella domstolens avgörande strider mot EU-domstolens tolkning av den unionsrättsliga frågan ska avgörandet i enlighet med resningsbestämmelsen anses som en rättstillämpning uppenbart

¹¹⁰ Högsta domstolen, mål Ö 5731-18, dom 2020-02-07, punkt 9.

¹¹¹ Welamson & Munck (2011), s. 207–208; Se t.ex. NJA 1964 s. 398 och NJA 1984 s. 614.

¹¹² Ö 5731-18, punkt 10.

¹¹³ Ö 5731-18, punkt 11.

¹¹⁴ Ö 5731-18, punkt 12.

i strid med lag.¹¹⁵ Dock konstaterade HD att lagregler kan vara ”otydliga och möjliga att tolka på olika sätt” vilket även gäller för EU-domstolens uttalanden.¹¹⁶ Om det då finns flera alternativa tolkningar och den nationella domstolen väljer en av dem, utgör inte det felaktig rättstillämpning och än mindre uppenbart lagstridig rättstillämpning, enligt HD. För de fallen är resning normalt inte aktuellt.¹¹⁷

Welamson och Munck menar att det råder viss oklarhet gällande hur uppenbarhetsrekvisitet har tillämpats. Detta både vad gäller hur påtagligt oriktigheten ska framstå och vilken grad av tydlighet som krävs för att motsvara uppenbarhet.¹¹⁸ Av sin granskning av HD:s praxis slöt sig Welamson och Munck till slutsatsen att HD:s bedömning av uppenbarhetskravet har varit oenhetlig. De hävdade att i åtskilliga fall har ”kravet på uppenbarhet satts lågt, i åtminstone ett fall rentav extremt lågt.”¹¹⁹

¹¹⁵ Ö 5731-18, punkt 15.

¹¹⁶ Ö 5731-18, punkt 16.

¹¹⁷ Ö 5731-18, punkt 17.

¹¹⁸ Welamson & Munck (2011), s. 208; Se bl.a. NJA 1975 s. 461 och NJA 1988 s. 218.

¹¹⁹ Welamson & Munck (2011), s. 208; Se NJA 1965 s. 439.

4 Analys

4.1 Unionsrättens krav

Av både EU-domstolens praxis och litteraturen på området framgår det att EU-domstolen söker att skapa en balans mellan nationell processuell autonomi och unionsrättens effektiva genomslag. Vad gäller lagakraftvunna avgöranden som strider mot unionsrätten har EU-domstolen flitigt understrukt vikten av att beakta värdet av principen om rättskraft. Principen om rättskraft och dess betydelse för rättsstatlighet innebär att EU-domstolen inte är beredd att lättvindigt åsidosätta den till förmån för unionsrättens effektiva genomslag.

Nationella regler om rättskraft är följaktligen inte per automatik oförenliga med unionsrätten och principerna om likvärdighet och effektivitet. Så till vida att de nationella reglerna inte innebär att unionsrätten behandlas mindre förmånligt eller gör det orimligt eller omöjligt svårt för enskilda att säkerställa sina rättigheter, kommer de nationella reglerna inte anses vara oförenliga. Utifrån mängden avgöranden där rättskraft har upprätthållits och betoningen av särskilda omständigheter får det anses vara en utgångspunkt att unionsrätten inte utgör hinder för nationella regler om rättskraft.

Men som det har framgått av *Köbler*, *Lucchini* och *Fallimento Olimpiclub* är medlemsstaternas uppfattning av principen om rättskraft inte absolut. Ifall medlemsstaternas reglering av rättskraft innebär en mycket vid tolkning som gör det omöjligt eller orimligt svårt för enskilda att tillvarata sina unionsrättigheter kan de nationella reglerna behöva ge vika. Så var fallet i *Fallimento Olimpiclub* där tolkningen av rättskraftens bindande verkan för senare perioder hade inneburit ett fortlöpande åsidosättande av unionsrätten. Nationella rättskraftsregler, eller tolkningar av nationella regler, som går utöver de tre identitetskriterierna – samma parter, grund och föremål – eller som ger rättskraft åt domskälen, kan alltså komma behöva inskränkas till förmån för unionsrättens effektiva genomslag. Dessutom måste en

bedömning göras huruvida den nationella bestämmelsen gör det omöjligt eller orimligt svårt att utöva rättigheter som följer av unionens rättsordning.

Av *Lucchini* framgår också att ett avgörande som utdömts i strid med kommissionens exklusiva kompetens inte kan vinna rättskraft på grund av sin ogiltighet. I sådana fall måste unionsrätten i enlighet med effektivitetsprincipen gå före i och med den nationella domstolens bristande behörighet.

I de mer normala situationerna, när de nationella reglerna inte systematiskt utgör ett orimligt hinder för unionsrättens genomslag, krävs det istället en möjlighet enligt de nationella reglerna att ompröva en lagakraftvunnen dom. Unionsrätten är i dessa fall beroende av den nationella regleringen. Möjligheten att ompröva ett avgörande ska dock ges företräde, om villkoren är uppfyllda, i syfte att göra situationen förenligt med unionsrätten, i enlighet med principerna om likvärdighet och effektivitet.

Likvärdighetsprincipen kräver då att ett beslut grundat på unionsrätten ska erhålla resning under samma omständigheter som ett jämförbart beslut grundat på nationella regler. Det innebär också att domstolarnas tillämpning av reglerna ska vara likvärdig. Däremot krävs ingen likvärdighet mellan olika typer av talan.

Utifrån effektivitetsprincipen ska den nationella möjligheten att ompröva målet ges företräde och det ankommer på den nationella domstolen att undersöka om de nationella reglerna möjliggör en omprövning. En sådan undersökning bör dock göras med beaktande av vikten av unionsrättens enhetliga och effektiva genomslag. I *Lucchini* underströk EU-domstolen skyldigheten för de nationella domstolarna att tolka de inhemska reglerna så långt som möjligt på ett sådant sätt att unionsrätten kan genomdrivas. Att ge företräde åt resningsmöjligheten torde således medföra en sådan tolkningsskyldighet. Tolkningen kan dock inte krävas gå utöver ordalydelsen, eftersom villkoren måste vara uppfyllda.

I och med avgörandet i *XC m.fl.* framhåller EU-domstolen synen att unionsrättens konstitutionella ramverk utgör den grundläggande säkerheten för att unionsstridiga avgöranden inte ska uppkomma. Avståndstagandet från att påföra medlemsstaterna nya rättsmedel vidhåller beroendet av de nationella rättsordningarna för att omprövning ska ske.

4.2 Förhållandet till mål Ö 5731-18

4.2.1 Ett i målet inhämtat förhandsavgörande från EU-domstolen

För en nationell dom som strider mot ett i målet inhämtat förhandsavgörande eller EU-domstolens tidigare praxis är resningsgrunden för uppenbart lagstridig rättstillämpning, 58 kap. 1 § första stycket 4 rättegångsbalken, det uppenbara alternativet i enlighet med HD:s bedömning. Precis som HD konstaterar är EU-domstolens avgörande bindande och bör liknas vid en lagregel. Om rättstillämpningen klart och oemotsägligt framstår som oriktig bör resning beviljas. Detta får anses vara fullt förenligt med unionsrättens krav.

4.2.2 Tidigare avgöranden från EU-domstolen

HD nämner inte explicit huruvida rättstillämpning i strid med tidigare förhandsavgöranden från EU-domstolen är resningsgrundande. Utifrån förhandsavgörandens bindande verkan och vikten av unionsrättens enhetliga tillämpning bör utgångspunkten vara densamma som rättstillämpning i strid med ett för målet inhämtat förhandsavgörande. Ifall den nationella domstolen uppenbart dömt i strid med ett förhandsavgörande med nästintill identiska omständigheter eller i strid med EU-domstolens fasta rättspraxis bör rättstillämpningen likväl anses vara uppenbart lagstridig. Rättegångsbalken tycks inte utgöra ett hinder för resning i sådana fall, särskilt med beaktande av att det inte krävs att en lag i statsrättslig bemärkelse har överträtts.¹²⁰

¹²⁰ Se avsnitt 3.4.

Skyldigheten att så långt möjligt tolka svenska regler så att de möjliggör unionsrättens genomförande, samt krav på unionsrättens effektivitet, motiverar således möjligheten att erhålla för rättstillämpning i strid med EU-domstolens fasta praxis.

4.2.3 Senare avgöranden från EU-domstolen

Enligt HD:s bedömning i mål Ö 5731-18 tycks inte senare praxis från EU-domstolen kunna ge upphov till resning. HD menar att ny praxis från EU-domstolen ska behandlas likadant som ny praxis från HD. Det går dock att starkt ifrågasätta den här ståndpunkten. EU-domstolens innehar en särskild roll som uttolkare av unionsrätten och förhandsavgöranden utgör den centrala kärnan i det konstitutionella ramverk som ämnar säkerställa unionsrättens enhetliga och effektiva genomslag. Det tycks därför oriktigt att rakt av jämföra senare avgöranden från EU-domstolen med HD:s senare praxis.

HD konstaterade, utöver att utgångspunkten är densamma som för HD:s senare praxis, att unionsrätten har betonat vikten av rättskraft. HD framlyfte att EU-domstolen har uttalat att unionsrätten inte kräver att en nationell domstol underlåter att tillämpa nationella regler om rättskraft. Vad HD inte nämnde var att EU-domstolen också tydligt poängterat att om det är möjligt enligt nationella regler att ändra ett avgörande så ska den möjligheten ges företräde framför rättskraft. I *Pizzarotti* uttalade EU-domstolen särskilt att en domstol som dömt i sista instans ska, om nationella regler tillåter det, ompröva eller komplettera ett avgörande utifrån ett senare förhandsavgörande, om domstolen brustit i sin skyldighet enligt artikel 267 FEUF. Så länge resning för senare avgöranden kan omfattas av rättegångsbalkens bestämmelser har unionsrätten därmed inga problem med att kräva att resning beviljas för att ge företräde för unionsrättens genomslag.

HD:s jämförelse med sin egen senare praxis tycks därmed bristfällig. Det saknas en adekvat motivering till varför senare avgöranden från EU-domstolen inte omfattas av resningsbestämmelsen. Om en svensk domstol, mot vars avgöranden det saknas tillgängliga rättsmedel, flagrant bryter mot

sin skyldighet att begära förhandsavgörande och ett senare avgörande från EU-domstolen tydligt visar att den svenska domstolen uppenbart dömt i strid med unionsrätten, tycks inte ordalydelsen i rättegångsbalken hindra att resning beviljas. Den svenska domstolen har i ett sådant fall både brutit mot sin fördragsstadgade skyldighet att begära förhandsavgörande och tolkat unionsrätten felaktigt.

4.3 Avslutande kommentarer

Även om likvärdighets- och särskilt effektivitetsprincipen kan utgöra hinder för nationella domstolar att tillämpa nationella regler om rättskraft så krävs särskilda omständigheter. Rättskraftens vikt för en god rättsordning medför att en avvägning oftast kommer ge företräde åt rättskraft framför effektivitetsprincipen. Då inga särskilda omständigheter föreligger är unionsrätten istället hänvisad till nationella bestämmelser för att få till en omprövning. Eftersom EU-domstolen inte ställer krav på införandet av nya rättsmedel är den nationella processuella autonomi stor – men inte obegränsad.

Som EU-domstolen har konstaterat så åvilar det nationella domstolar en skyldighet att så långt som möjligt tolka den nationella rätten på ett sådant sätt att den medverkar till genomförandet av unionsrätten. Medan HD konstaterade att det råder en omfattande processuell autonomi förbisåg de skyldigheten att ge företräde åt en nationell omprövningsmöjlighet. HD nämnde varken likvärdighetsprincipen, effektivitetsprincipen eller tolkningsskyldigheten. Vikten av en enhetlig tillämpning i medlemsstaterna diskuterades inte. Om lojalitetsplikten i artikel 4.3 FEU och rätten till effektivt domstolsskydd enligt artikel 19 FEU och artikel 47 EU-stadgan var HD också tyst. Istället drog HD kortfattade paralleller till sina egna prejudikat. Det kan därför konstateras att HD:s dom inte hade ett unionsrättsligt perspektiv som grund.

HD:s bedömning i mål Ö 5731-18 förhåller sig därför inte särskilt väl till unionsrättens krav. Även om bedömning inte står i strid med kraven så råder

det en klar och uppenbar brist på en ordentlig diskussion av vad unionsrätten ställer för krav. EU-domstolen upprepar likt ett mantra att de nationella processuella reglerna måste vara förenliga med likvärdighets- och effektivitetsprincipen och att en nationell möjlighet till omprövning ska ges företräde. Att HD förbiser att överhuvudtaget nämna detta måste ses som anmärkningsvärt. Genom HD:s ensidiga och selektiva diskussion av vad EU-domstolen yttrat i sina avgörande framstår det som att HD förhåller sig nonchalant till vad unionsrätten innebär för möjligheten att erhålla resning vid unionsrättsstridig rättstillämpning. Istället hade det varit önskvärt med en mer nyanserad diskussion om vad unionsrätten kräver.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Europeiska unionens domstol

Domstolens yttrande 2/13 (plenum) av den 18 december 2014, *Unionens anslutning till Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna*, EU:C:2014:2454.

Generaladvokatens förslag till avgörande

Förslag till avgörande i C-224/01 *Köbler*, EU:C:2003:207.

Förslag till avgörande i C-2/08 *Fallimento Olimpiclub*, EU:C:2009:180.

Förslag till avgörande i C-69/14 *Târșia*, EU:C:2015:269.

Litteratur

Craig, Paul & De Búrca, Gráinne (2015), *EU Law: Text, Cases and Materials*. Oxford University Press, sjätte upplagan.

Hettne, Jörgen & Otken Eriksson, Ida (red.) (2011), *EU-rättslig metod*. Norstedts Juridik, andra upplagan.

Kornezov, Alexander (2014), 'Res judicata of national judgments incompatible with EU law: Time for a major rethink?'. *Common Market Law Review*, vol. 51.3, s. 809–842.

Lenaerts, Koen m.fl. (2014), *EU Procedural Law*. Oxford University Press, första upplagan.

Tizzano, Antonio & Gencarelli, Bruno (2011), 'Union Law and Final Decisions of National Courts in the Recent Case Law of the Court of Justice', i: Arnall, Anthony m.fl. (red.), *A Constitutional Order of States? : Essays in EU Law in Honour of Alan Dashwood*. Hart Publishing, s. 267–280.

Varga, Zsófia (2019), 'Retrial and principles of effectiveness and equivalence in case of violation of the ECHR and of the Charter: XC'. *Common Market Law Review*, vol. 56.6, s. 1673–1693.

Welamson, Lars & Munck, Johan (2011), *Rättegång 6, Processen i hovrätt och Högsta domstolen*. Norstedts Juridik, fjärde upplagan.

Rättsfallsförteckning

Europeiska unionens domstol

C-26/62 *Van Gend en Loos*, EU:C:1963:1.

C-6/64 *Costa mot E.N.E.L*, EU:C:1964:66.

C-11/70 *Internationale Handelsgesellschaft*, EU:C:1970:114.

C-33/76 *Rewe*, EU:C:1976:188.

C-45/76 *Comet*, EU:C:1976:191.

C-106/77 *Simmenthal*, EU:C:1978:49.

C-158/80 *Rewe mot Hauptzollamt Kiel*, EU:C:1981:163.

C-283/81 *CILFIT*, EU:C:1982:335.

C-69/85 *Wünsche*, EU:C:1986:104.

C-213/89 *Factortame*, EU:C:1990:257.

Förenade målen C-6/90 och C-9/90 *Francovich*, EU:C:1991:428.

C-410/92 *Johnson*, EU:C:1994:401.

Förenade målen C-430–431/93 *Van Schijndel och van Veen*, EU:C:1995:441.

C-66/95 *Sutton*, EU:C:1997:207.

C-78/98 *Preston m.fl.*, EU:C:2000:247.

C-453/99 *Courage*, EU:C:2001:465.

C-224/01 *Köbler*, EU:C:2003:513.

C-234/04 *Kapferer*, EU:C:2006:178.

Förenade målen C-295–298/04 *Manfredi*, EU:C:2006:461.

Förenade målen C-392/04 och C-422/04 *Germany GmbH och Arcor AG*, EU:C:2006:586.

C-119/05 *Lucchini*, EU:C:2007:434.

Förenade målen C-222–225/05 *Van der Weerd*, EU:C:2007:318.

C-432/05 *Unibet*, EU:C:2007:163.

C-2/06 *Kempter*, EU:C:2008:78.

C-2/08 *Fallimento Olimpiclub*, EU:C:2009:506.

C-213/13 *Pizzarotti*, EU:C:2014:2067 C-69/14.

C-69/14 *Târșia*, EU:C:2015:662.

C-234/17 *XC m.fl.*, EU:C:2018:853.

C-620/17 *Hochtief Solutions*, EU:C:2019:630.

Högsta domstolen

NJA 1964 s. 398.

NJA 1965 s. 439.

NJA 1975 s. 461.

NJA 1984 s. 614.

NJA 1988 s. 218.

Mål Ö 5731-18, dom meddelad 2020-02-07.